

Húsvéti magyar szokások

Bartha Károlynak kedves húsvéti rigmusgyűjteményében találjuk a következő szatmármegyei, botpaládi köszöntőt:

Nagypénteken sokat sírtak,

Sok hímes tojást is írtak.

Adjanak egy hímes tojást,

Kerüljék el a locsolást.

Most hát húsvét van, örvendjünk,

Egymást locsolni készüljünk.

A Jézus is a bérével

Locsolta piros vérével.

E ház népének azt kívánom,

Kívánságom meg nem bánom,

Éljenek boldog napokat,

Bú nélkül valókat,

Szívemből kívánom.

Ebben a kis versben benne van a magyar vallásos népszokások egész sajátos jellege: a vallásos áhítat, a népi tiszteletadás, de ezen a vallásosságon átüt az ünneplő parasztság jókedve s a vallásos élményt felváltó laikus népi magatartás. Vallásos élmény, pogány szimbólum fonódik össze itt, szerelemvarázsló ajándék s Krisztus kiömlő vérének áhítatos tisztelete. Ha vallásos néprajzunkon végigtekintünk, ez a kettősség mindig is szemünkbe ötlik, de tán egyszer sem olyan kiemelkedő módon, mint a húsvéti szokásaink gazdag anyagában. Különben az is igaz, hogy egyik ünnepünk köré sem csoportosul annyi szokás, mint húsvét ünnepéhez. Róheim Géza a magyar néphitről és népszokásokról szóló könyvében elsősorban a római katolikus naptár január 1-vel és a keleti szláv naptár későbbi tavaszi évkezdetével magyarázza a húsvét köré fonódó szokások rendkívül nagy számát.

Valóban a húsvéti szokások egy-egy része ismerős már a farsangi ünnepkör népi szokásanyagában is. Ilyen elsősorban a téltemetés, télkihordás szokása: ezt a szokást helyenként még farsangkor csinálják, de nem egy helyütt nagybőjt végén hordják ki a telet. Észak-magyarországi szokás, egész palócságunknál elterjedt, hogy Virágvasárnapján egy szalmából, rongyból készített bábut, úgynevezett kiszebábut visznek nagy énekszóval át a falun, a fiatalok ezt éneklik:

Villő, Villő! faluvégen selyemsátor,

Zengjünk ott most úgy, mint máskor.

Villő, Villő, kivisszük a kicevicét

S hozzuk a koncmesternét, Villő, Villő!

Nagy lármával, kiabálással viszik ki a falu határáig a kiszebábut, ott áthajítják a határon, vagy a vízbe dobják. Úgy tartják, hogy a kiszével együtt nemcsak a telet temették el, a nagybőjtöt, hanem mindazt a bajt, ártalmat is, ami a falut érhetné. Az egyik szatmári faluban, Mérken szokásban volt, hogy a kiszebábukat hordozó csapatok összetalálkozva, a határban megmérkőztek: a két kiszét egymáshoz csapkodták. Ebben a szokásban benne él a germán hagyományanyag tél-tavaszküzdelmének emléke, ami azért is bizonyosra vehető, mert Méren német település. Különbözően ez a szokás mind a germán, mind a szláv szokásanyagban is megtalálható és Róheim kutatásai szerint a Villő, a tündér jelenléte szokásainkban arra mutat, hogy szláv hatás ez ugyan nálunk, de olyan szláv hatás, mely a szlávba is az ozmántörökből jutott. Tehát mi a szlávtságtól csak visszakaptuk ősi örökségünket. Különbözően a nagy angol etnológusnak, Frazernek a véleménye szerint az egész hagyomány a primitív emberáldozat szokására vezethető vissza s annak szimbolikus, enyhített formája. Jól tudjuk, hogy ilyen szimbolikus egyszerűsítés népi hagyományaink körében nem ismeretlen, hiszen a Kőmíves Kelemenné balladájában rejlő emberáldozat szokásait is enyhíti a nép azzal, hogy az épülő új házba egy tojást falaz be, az elkészült új házba, első éjjelre, egy állatot zár be egyedül.

Virágvasárnapjának vallásos szokása a barkaszentelés. A szentelt barkának aztán a nép gondolatvilágában a jelentősége túlnő a vallás szimbolikus értelmezésén, hozzáfűzi a maga ősi hiedelmét is. Így a szentelt barkának különös ereje van: bajelhárító, gyógyító. Szemverés, torokfájás ellen használ a megtört szentelt barka. Privigyén a fiatal anyák a barkaszentelésre elviszik csecsemőiket is, hogy mielőbb megszólaljanak. A nép vallásos gondolkodásába természetesen erősen belejátszik kis gazdaságuk minden gondja-baja is: a szentelt barka így lesz előzője a tehénrontásnak, az ostorhegy, ha barkák közt szentelik meg, elősegíti a ló épségét, széppé teszi járását, a méhkas alá tett barka pedig elősegíti a méhek rajzását s buzgó mézgyűjtővé teszi őket. Másutt a villámtól őrzi meg a házat a szentelt barka, s még sorolhatnánk fel a különböző hiedelmekből nagy sereget: mind azt bizonyítja, hogy a vallásos szentelményt a népi gondolkodás bevonja a maga ősi szemléletének körébe.

A húsvéti ünnepkörben azonban legjelentősebb a nagyhét s a köréje fonódó szokások: ezeket a szokásokat a régibb paraszti világ áhítattal betartotta s a vallásosság nagy kötőerejére jellemző, hogy legtöbbje e szokásoknak mai napig megőrizte funkcióját, sőt láthatjuk, hogy a húsvét egyes szokásai változatlanul élnek ma is a könnyen felejtő város folklórában is. A Nagyhét elsősorban a készülődésnek, tisztulásnak az ideje. A katolikus világ készülődése már hamvazószerdán kezdődik és a nagybőjt hetein át tart, hogy a lélek tisztán álljon Ura elé, aki vállalta az áldozat keresztjét és feltámadásával megváltotta a világot. Ez a gondolat a katolikus nép húsvéti szokásain végighúzódik, de lényege szerint áthajtja a református népszokások

rendjét is. Kitisztítják a házat, udvart, istállót: az egész család készül az ünnepre, még a minden mód nélküli s az ünnepeket lenéző szegény parasztság is igyekszik, hogy ezeken a napokon együtt tartson az ünneplő faluval.

Nagyszerdán és nagycsütörtökön Csanádapácán a Pilátus-verés érdekes szokása divatozott: mikor a pap belekezd a „Miserere mei” zsoltárába s annak jeléül, hogy Krisztus kínhalálakor a jeruzsálemi kárpit kettéhasadt, megüti az oltár lépcsőjét, a nép is nekiesik a padoknak s botokkal verik néhány pillanatig. Azt tartják erről a szokásról, hogy Pilátust, másutt Júdást verik, mert elárulta Jézus Krisztust s oka volt halálának. Különben nagycsütörtökön hallgatnak el a harangok s vissza sem térnek a nagyszombati körmenetig, addig elrepülnek Rómába, ahogy ezt Kopeczky Mihály késmárki diáknak históriájából is tudjuk. A harangok helyett mindenütt a kereplők szólnak. Sokhelyütt úgy tartják, hogy ez a zaj elűzője a vetést s a gazdaságot fenyegető minden ártalomnak. Nagypéntek napjához is számtalan keresztény és pogány képzet kapcsolódott. A tavaszi tisztulás pogány gondolata és a megváltás katolikus tanítása kapcsolódtak itt össze. Nagyon sokhelyütt szokásos a Nagypéntek hajnalán való ünnepi mosakodás: így szabadulnak meg minden betegségtől. Néhol a beteg kis gyerekeket mosdatják ilyenkor a patakban, másutt a leányok mossák meg az arcukat a patakról hozott „aranyos” vízben, hogy mindig szépek legyenek. Igen sokszor a lovakat is megfürdetik.

Nagyszombat napjához kapcsolódik egyik érdekes szokásunk, melynek eredetéről még sokat vitatkozhatunk: a húsvéti határkerülés szokása, amely egymástól távol eső vidékeken nagy hasonlatossággal őriződött meg: Dunántúlon és a székegységnél. A székely határjárók: fiatal házások, legények vacsora után összegyűltek, maguk közül királybírót, papot, énekevezetőt s még egyéb tisztségeket választottak s énekszóval, imamondással megkerülik a templomot, majd az egész falu határát.

Ez a közismert szokás sok analógiát mutat az antik vallásos hagyomány felé is. A szokásnak különben dramatikus játék jellegű ágazata is van: bebocsátásért könyörögnek a házakba, hogy messzi útról jöttek, s míg meg nem kapják ajándékukat, eltréfálnak a házbellekkel.

Végül is nem feledkezhetünk meg a húsvéti népszokások ismertetésénél a húsvéthétfői locsolkodás szokásáról és a lányok hímes tojásáról. A szokás egyik benső értelme: szerelmi varázs, ezt a szimbólumok is eléggé elárulják. A megöntözés kedves huzavonái, a lányok ellenkezése játékos, vidámmá teszi ezt a napot: a falu teli énekszóval, kissé beborozott legények járnak az ismerős házakhoz. A régi tavaszkezdeti szerelemünnepeknek emléke éled fel e napon, s ahogy a szentivánnapi kurjantásokban a nyár forróságát érezhetjük, a húsvéti rigmusokban, tréfákban a kezdődő szerelem, a tavasz mutatkozik meg.

Húsvéti magyar szokások

Írta: Ortutay Gyula

2021. április 04. vasárnap, 00:00 - Módosítás: 2021. április 07. szerda, 18:30

Forrás: Pesti Hírlap LXIII. évfolyam 84. szám, 1941. 11.